

ENGELSK INDFLYDELSE PÅ DET DANSKE SPROG: EN OVERSIGT

Den sproglige og kulturelle indflydelse, som Storbritannien og De forenede Stater udøver på moderne dansk, er iøjnefaldende. Man kan ikke læse danske aviser og tidsskrifter, se TV eller høre radio uden at blive slået af den strøm af engelske udtryk, der dukker op på talrige områder: samfundsforhold, politik, forretningsverdenen, teknologi og sport, for nu at nævne nogle af de vigtigste områder. Denne indflydelse har været særlig stærk efter 1945, selv om der også kan peges på lån af tidligere dato. Nogle få, som klub og kutter, blev indlånt i sidste halvdel af det 18. århundrede. I det 19. århundrede blev der optaget en række nautiske låneord, bl. a. sjækkel (< shackle), skonnert (< schooner) og stirrids (< steerage). Det kan her bemærkes, at disse låneords form vidner om, at de er tidligt optaget. Et andet betydningsfelt, hvor anglicismerne flourer i denne periode, er den terminologi, hvormed indianerne beskrives. J.F. Coopers indianerromaner var meget populære og fremkom tidligt i dansk oversættelse; således blev *Den sidste Mohikaner* (1826) oversat til dansk allerede i 1827, og den indeholdt ord som mokkasiner, squaw, tomahawk, totem, wigwam og ildvand (det sidste et oversættelselån fra firewater).

Men som sagt er det i tiden siden 1945, at der er optaget særlig mange lån. I dag har de fleste danskere i det mindste et vist kendskab til engelsk, men alligevel opstår der problemer i forbindelse med lånenes tilpasning til dansk. Lad mig kort kommentere dette.

Hvad *ortografien* angår, kan det bemærkes, at engelske låneord i almindelighed bevarer deres stavemåde, når de optages i dansk i dag. Vi så ovenfor, at lån af ældre dato ændrer stavemåde; de nævnte eksempler

kan suppleres med andre ældre lån som strejke og tjans (< chance), der også er undergået fordanskning. Nyligt optagne lån kan opvise en vis ortografisk vaklen; fx har den bestemte form af ordet pub forskellige former: pubben, puben eller pub'en.

Dernæst nogle bemærkninger om den *lydlige tilpasning* til dansk. Hvad der sker med engelse fonemer, når de optræder i danske låneord, bestemmes af en række faktorer. Nogle fonemer er identiske eller næsten identiske i de to sprog, og her er der intet problem. Men hvad sker der, når engelsk har et fonem uden tilsvarende i dansk? /θ/ som i Thatcher og thriller kan blive erstattet af /t/ eller /s/. Det engelske / / kan findes som fem forskellige danske lyd: /ɔ/ som i pub, /å/ som i humbug, /ø/ som i trust (karakteristisk for den ældre generations udtale) /u/ som i kutter og /a/ i et enkelt ord: karry (< curry).

Dette pludselig at skulle skifte fra et sprog til et andet - *code-switching* - kan være problematisk; jo mere fremmedartet et lån virker, des vanskeligere er dets indpasning. Der er derfor en tendens til at tilpasse lånene til dansk udtale, så at fornemmelsen af det fremmedartede reduceres. Til denne psykologiske faktor må føjes en sociolingvistisk. Den, der har et godt kendskab til det engelske lydsystem, er ofte tilbageholdende med at bruge for engelsk en udtale af låneordene, fordi dette kunne opfattes, som om han vigtede sig. Navnet *Palmolive* udtales normalt på dansk /,palmo'li:v /; brug af den korrekte engelske udtale ville sandsynligvis skabe en kommunikationsforstyrrelse. Dette sidste eksempel kan i øvrigt tjene til at vise, at udtaler, der er betinget af stavemåden, spiller en rolle, og det er klart, at personer, hvis kendskab til engelsk er begrænset, har tendens til at lade et ords stavemåde bestemme dets udtale, idet de fortolker bogstavernes lydværdi i overensstemmelse med danske ortografiske konventioner.

Med hensyn til *morfologien* er det indlysende, at der må opstå problemer, hvis vi betragter fx substantiverne. Engelske substantiver falder ikke i forskellige køn, i modsætning til danske, der enten er fælleskøn (det gælder ca. 75% af dem) eller intetkøn. Når nu engelske

substantiver indlånes i dansk, må de nødvendigvis henføres til det ene eller det andet *køn*, og her spiller en række faktorer ind. Fx tilhører de fleste danske substantiver på *-al* fælleskøn (fx *en lineal*), og dette forhold bevirker måske, at lån som *musical*, *professional* og *terminal* bliver fælleskøn. I andre tilfælde synes det at være kønnet i det ord, hvormed lånet kan oversættes, der bestemmer låneordets *køn*: det hedder *en suitcase*, fordi oversættelsen *en kuffert* er fælleskøn, men normalt *et case* (= 'case study'), fordi dette ord oversættes ved intetkønsordet *tilfælde*. Der er imidlertid nogen vaklen i kønstilpasningen, og det gælder også brugen af pluralisendelser; sml. fx *to cocktails* (med engelsk endelse), *to handicap*, *to computere* og *to juryer*. - For så vidt angår verbernes morfologi, kan det bemærkes, at alle fra engelsk indlånte verber bøjes regelmæssigt (efter den svage bøjning), også de, der er uregelmæssige i engelsk, så at vi kan notere datidsformer som *fightede* og *spokekede*.

Så meget om tilpasningsproblemerne. Vi vender os nu til *ordforrådet*, og i den forbindelse bør et par generelle problemer berøres. Det må for det første fremhæves, at det inventar, vi beskæftiger os med, næsten udelukkende stammer fra trykte kilder, da der ikke foreligger nogen undersøgelse af, hvordan anglicismerne er repræsenteret i det talte sprog. Det er dog uden videre klart, at mange menneskers talesprog er isprængt hyppige eksempler på interjektioner som *all right*, *OK* og *shit*. Dernæst må det bemærkes, at det ofte er vanskeligt eller umuligt at afgøre, om et givet låneord kommer til os fra britisk eller amerikansk engelsk, bl.a. fordi de to former for engelsk påvirker hinanden meget. Af og til kan en stavemåde dog være afslørende: træffer man på en form som *tranquilizer* (med ét l), kan man slutte, at her foreligger et lån fra amerikansk engelsk. - Endelig er der grund til kort at omtale de såkaldte *pseudo-anglicismer*. Det er ord, der ganske vist består af engelsk ordstof; men den betydning, hvori de bruges på dansk, er ukendt i Storbritannien og USA. Således bruger man på dansk *cottoncoat* om det, der på engelsk hedder (proofed) *raincoat*, *stationcar* for *station waggon* eller *estate car*,

babylift for *carry-cot* og *smoking* for *dinner-jacket*. Nogle af disse pseudolån optræder i flere europæiske sprog, og dansk har måske lånt nogle af dem fra tysk.

Lad os nu betragte de forskellige typer lån.

Direkte lån i strikt betydning er lån, som er indkommet i dansk i uændret form, fx *beat*, *dry*, *freak*, *copyright* og *deadline*. Det er imidlertid praktisk her også at medtage lån, der er blevet mere eller mindre tilpasset til dansk: det engelske verbum *advocate* bliver til *advokere*, *coating* bliver til *coatning*, *electorate* bliver til *elektorat*, *implement* bliver til *implementere*, og *pesticide* bliver til *pesticid*. For nogle af disse lån er det karakteristisk, at de ikke optages i dansk med bevarelse af deres fulde engelske betydning, men kun med en del af den; således betyder *design* brugt på dansk i reglen 'formgivning', *pencil* betyder 'skrueblyant', og *research* anvendes i reglen om det forarbejde, en forfatter, specielt en journalist, udfører. - Nogle engelske præfikser og suffikser har fundet vej til dansk. Det gælder *anti-* (som i *antihelt*) og *ex-* (som i *ekskonge*). I øvrigt er disse to ord eksempler på *hybrider*, sammensætninger, der består af en engelsk og en dansk komponent. Andre eksempler på hybrider er *boardingpas* og *gospelsang*, med det engelske element først, og *musikfestival* og *præmiequiz*, der har et engelsk ord som sidstekomponent.

Formelle omdannelser er ord, der i formen er blevet påvirket af de tilsvarende engelske ord. Således er den traditionelle danske betegnelse for den, der har vundet en sportskonkurrence, *titelindehaver*; men ved siden af denne form findes betegnelsen *titelholder* (eller *holder* alene) i analogi med engelsk (*title*) *holder*. Hvad der indtil for nylig hed *mineudlægger*, kaldes nu gerne *minelægger*, svarende til engelsk *minelayer*. Traditionelt hedder det *miskreditere* på dansk, men formen *diskreditere* er i fremtrængen på grund af engelsk *discredit*. Et andet traditionelt dansk verbum, *kollabere*, er på vej til at blive fortrængt af *kollapse*, der skyldes det engelske verbum *collapse*. På dansk har man normalt talt om *sælunge*, men *babysæl* er blevet almindeligt ved påvirkning fra engelsk *baby seal*. I de fleste af disse tilfælde foreligger der sammensætninger, hvis elementer

svarer betydningsmæssigt til hinanden på de to sprog, medens de afviger formelt fra hinanden; der indtræder så en omdannelse af det danske udtryk, hvorved det nærmer sig det tilsvarende engelske ord.

Oversættelselån er sammensætninger, i hvilke hver af komponenterne gengiver et engelsk ord. De er særdeles talrige. Eksempler er *tidshorisont* (< *time horizon*), *kropssprog* (< *body language*), *talknuser* (< *number cruncher*), *dræberhval* (< *killer whale*), *fjendebillede* (< *enemy image*), *hårstil* (< *hair style*), *frynsegoder* (< *fringe benefits*) og *tænk tank* (< *think tank*).

Undertiden er der konkurrence mellem et oversættelselån og et direkte lån; således konkurrerer *tænk tank* med *think tank* og *rullebræt* med *skateboard*. - I nogle af disse oversættelselån er et af elementerne produktivt. Det gælder første led i ord som *gruppedynamik* (< *group dynamics*), *gruppepraksis* (< *group practice*) og *gruppesex* (< *group sex*). I andre tilfælde er det det sidste led, der er produktivt: *generationskløft* (< *generation gap*), *indkomstkløft* (< *incomes gap*) og *teknologikløft* (< *technological gap*).

Mange engelske *idiomatiske vendinger* bliver oversat til dansk. Nogle af dem vil nok vise sig at være døgnfluer, men andre har været hyppigt brugt i en årrække. Grunden til, at de vinder yndest, er nok, at de tiltaler især journalister på grund af deres friske præg, der gør dem mere levende end de blegere danske udtryk, som de fortrænger. Her er nogle få eksempler: *som en tyr i en porcelænsbutik* < *like a bull in a china shop*; *at få enderne til at mødes* < *to make ends meet*; *at kalde en spade for en spade* < *to call a spade a spade*; *at holde en lav profil* < *to keep a low profile*.

Betydningslån opstår, når et eksisterende dansk ord modtager en ny betydning fra det tilsvarende engelske ord, som det danske ord i nogle tilfælde opviser lighed med i formel henseende. Således har det danske adjektiv *langhåret* fra engelsk *longhaired* modtaget den figurlige betydning 'intellektuel', fx når man taler om *langhåret* ('klassisk') *musik*. Det danske *åbning* svarer til engelsk *opening*, og det engelske ord har udvidet det

danske ords betydningssfære, så at *åbning* nu også kan anvendes i betydningerne 'chance, mulighed'. Dansk *tilstedeværelse* svarer til engelsk *presence*; det engelske ord har forholdsvis nylig fået sin anvendelse udvidet, så at *military presence* kan betyde 'indflydelse fra væbnede styrkers tilstedeværelse', og det danske *militær tilstedeværelse* kan bruges på samme måde. Verberne *købe* og *sælge* kan nu på grund af påvirkning fra engelsk bruges overført som i *at købe* ('acceptere') *en idé* og *at sælge en politik*. I disse og lignende tilfælde er danske ords betydningssfære blevet udvidet af engelsk. - Det samme gælder nogle danske præpositioner, bl.a. *over*. *Engelskover* betyder ofte 'på grund af' som i *a conflict over a problem*. En tilsvarende anvendelse af dansk *over* ses i et eksempel som *Labour var splittet over fællesmarkedsspørgsmålet*.

Tilbagedannelse foreligger på engelsk, når der af et substantiv som *tape-recorder* afledes et verbum *to tape-record*. En lignende proces er mulig på dansk, og i en række tilfælde er processen sandsynligvis blevet fremhjulpet af engelsk. Således har vi *at båndoptage* og ligeledes *at dagdrømme* (sml. *to daydream*), *at globetrotte* (*to globetrot*) og *at hjernevaske* (*to brainwash*).

Initialord (akronymer) er ord, der er dannet af begyndelsesbogstaverne i en række ord. De har i de senere årtier bredt sig voldsomt især i amerikansk og britisk journalistik, og dansk har optaget mange af disse forkortelser. De foreligger i uændret form i eksempler som *EFTA*, *GATT*, *LP*, *NATO*, *PR*, *SALT* og *WHO*. I andre tilfælde ændres initialerne, så at de kommer i overensstemmelse med de relevante danske ord. Medens engelsk har *GNP* for *gross national product*, har dansk *BNP* for *bruttonationalproduktet*.

Der optræder endvidere en lille gruppe anglicismer af ejendommelig karakter. De kan kaldes *indirekte anglicismer*, en betegnelse, der antyder, hvordan de opstår. Når et engelsk lån er optaget i dansk, kan det give stødet til dannelsen af analoge former, der er uengelske, eftersom der ikke findes engelske ækvivalenter for dem. På den anden side ville sådanne former aldrig være opstået, hvis den til grund liggende anglicisme

ikke var blevet optaget. Her skal gives et par eksempler til belysning af fænomenet.

Dansk har låneordet hooligan, især i forbindelsen fodboldhooligan. Dette ord har fremkaldt sit eget antonym roligan til at beskrive en fodboldtilskuer, hvis adfærd er upåklageligt fredelig. Udtrykket roligan er afgjort nu fast etableret i dansk, medens det samme næppe kan siges om andre analoge dannelser som fulligan 'fulderik' og telefonigan 'person, der telefonerer meget'. Det amerikansk engelske udtryk the Bible Belt, der betegner de områder i USA, hvor fundamentalismen står stærkt, har givet stødet til oversættelseslånet Bibelbæltet (og tilsvarende har vi solbæltet fra the sun belt, rustbæltet fra the rust belt). Til disse oversættelseslån er der analogt blevet føjet whiskybæltet som betegnelse for området nord for København, hvor befolkningen menes at være velhavende nok til at kunne tillade sig whisky. Men fra amerikansk synsvinkel er det en ejendommelig dannelse, da whisky ikke er særlig dyrt i USA.

Som afslutning på behandlingen af ordforrådet kan der være grund til at gøre opmærksom på, at der på dansk findes en række låneord af græsk eller latinsk oprindelse, som vi har haft længe, og som i de senere år har fået deres anvendelsesgrad udvidet, sandsynligvis på grund af indflydelse fra de tilsvarende engelske ord. Det drejer sig om ord som kommunikation, pragmatik, status i betydningen 'prestige' og filosofi i dets populære anvendelse, og det kan næppe betvivles, at ordet information har tendens til at blive brugt hyppigere end ordet oplysning.

Den vigtigste indflydelse fra engelsk viser sig utvivlsomt inden for ordforrådet, og som vi har set, er en del af denne indflydelse åbenbar, eftersom de direkte lån påkalder sig opmærksomheden ved deres form; på den anden side kræves der, hvor det drejer sig om formelle omdannelser, oversættelses- og betydningslån, et solidt kendskab til engelsk, hvis man skal kunne afgøre, hvornår der foreligger engelsk indflydelse. Når vi nu går over til at undersøge engelsk *syntaktisk indflydelse* på dansk, må det understreges, at da engelsk og dansk er beslægtede sprog, er de fælles

om mange syntaktiske mønstre, hvorfor der ikke altid er enkelt at bevise, at en sådan indflydelse foreligger. Men hvis man kan henviser til konstruktioner, der er i overensstemmelse med engelsk syntaks, medens de afviger mere eller mindre fra normal dansk sprogbrug, er det rimeligt at antage, at der foreligger indflydelse fra engelsk. I nogle tilfælde kan en sjældnere forekommende dansk konstruktion være blevet støttet og udvidet ved påvirkning fra engelsk.

Hvis vi først betragter *nominalfrasen*, kan det bemærkes, at både engelsk og dansk har *præmodificerede* konstruktioner, men at præmodifikation har størst udbredelse i engelsk; dette kan smitte af på dansk, hvor man finder formuleringer som et-væg-til-væg tæppe (< a wall-to-wall carpet), skridt-for-skridt diplomati (< step-by-step diplomacy) og højrisiko-grupper (< high-risk groups). I et enkelt tilfælde er en engelsk postmodifikation blevet overført til dansk; det drejer sig om brugen af ever til at modificere en superlativ: et eksempel som the greatest scandal ever fremkalder den danske formulering den største skandale nogen sinde.

Spørger vi, hvad der kan være *subjekt* på dansk og på engelsk, konstaterer vi, at engelsk ikke sjældent har *tidsangivelser* som subjekt: The next morning found her bustling in the kitchen eller The near future will see many changes. Dette er en udtryksmåde, som er sjælden på dansk. Når den forekommer, ligger det nær at antage indflydelse fra engelsk: De senere år har set enkelte forsøg herpå; De sidste 14 dage af 1975 fastslog, at...

I et par tilfælde synes engelsk at have påvirket den danske *artikelbrug*. Det er velkendt, at den engelske forbindelse af adjektiv og egen navn uden en forudgående bestemt artikel har følelsesmæssige overtoner: lovely 18-year-old Anne. Den tilsvarende formulering på dansk kræver normalt artikel, men i de senere år er den engelske formulering blevet efterlignet i dansk, især af journalister, der bestræber sig på at komme på fortrolig fod med deres læsere: katteelskende Minnie Caldwell. Det kan tilføjes, at svensk også kan have bidraget til at gøre denne sprogbrug populær.

Når et substantiv står i *apposition* til et navn på engelsk, optræder det ofte uden artikel. En tilsvarende konstruktion er i fremtrængen på dansk, især i journalistsprog: Folkets Dagblad, officielt organ for kommunistpartiet; Thomas Alva Edison, amerikansk opfinder.

Hvad angår brugen af pluralis, kan det bemærkes, at den såkaldte *distributive pluralis* ikke er nær så almindelig på dansk som på engelsk. På dansk siges normalt side 3 og 4; men der kan erkendes en vis tendens til at bruge pluralis: siderne 3 og 4. Både engelsk og svensk kan have spillet ind her.

En række danske substantiver optræder sjældent eller aldrig i pluralis; hvor de gør det, kan det skyldes påvirkning fra engelsk, hvor de tilsvarende substantiver regelmæssigt optræder i pluralis. Det drejer sig om pluralisformer som energier, indsigter, politikker og tjenester.

Dernæst: nogle bemærkninger om *personlige pronominer*. Hvis en bisætning går forud for sin hovedsætning, er det ingeniørligt sjældent på engelsk at finde, at et personligt pronomen optræder i bisætningen, pegende frem til substantivet eller navnet i hovedsætningen: When he came home, John had a beer. Dette er den *kataforiske* konstruktion, som er sjælden på dansk, selv om den kan forekomme. Og når den gør det, ligger det nær at antage engelsk indflydelse: Da han kom hjem, drak John sig en øl. Der foreligger her en situation, hvor en dansk minoritetskonstruktion breder sig under engelsk påvirkning.

Pronominet you har i sin generiske anvendelse påvirket dansk du. I de senere år er det blevet særdeles almindeligt at bruge du = 'man', og det må antages, at det er den tilsvarende brug af you, der ligger til grund herfor. Et eksempel: Du er aldrig i sikkerhed.

Inden for *verbalsyntaksen* kan man bemærke sig den stigende udbredelse af forbindelsen *verbum + partikel*: bakke op 'støtte' er dannet efter engelsk back up. Der er flere af disse analytiske udtryk, som er præget af stilistisk livfuldhed, da de ofte er metaforiske: i stedet for sammentrænge finder man koge ned (< boil down). Nogle af disse forbindelser er intransitive: bakke ud (< back out) checke ud, droppe ud, komme op (om

et samtaleemne: 'blive bragt på bane'). Andre er transitive: bakke op, bringe op (om et samtaleemne: 'bringe på bane'), følge op, tone ned. En beslægtet engelsk type er forbindelsen *verbum + adverbium + præposition*, som også efterlignes på dansk: komme op imod (< come up against), lede op til (< lead up to).

En række danske verber blev indtil for nylig brugt udelukkende i intransitiv funktion; i hvert fald delvis under engelsk påvirkning har de i de senere år fået deres syntaktiske potentiale udvidet til også at omfatte transitiv funktion, således at man finder udtryk som eksplodere en bombe, flyve BEA og gro blomster. I nogle få danske forbindelser af *verbum + præposition* kan præpositionen tabes, fordi de tilsvarende engelske verber er transitive: at influere verdens supermagter (for normalt influere på), at plædere arabiske synspunkter (for normalt plædere for).

Den begrebsmæssige passiv med aktiv form, der kan illustreres med et engelsk eksempel som The book sells well, er en type, der i en række tilfælde er blevet overført til dansk. Således træffer man, svarende til det netop givne eksempel: Bogen sælger godt. Andre eksempler er: Hun fotograferer godt 'er god på billeder' og Gudenåen fisker dårligt for tiden.

Endelig skal omtales en interessant *passivkonstruktion*. Når en aktiv engelsk sætning, der indeholder både et direkte og et indirekte objekt, omsættes til passiv, er det syntaktisk set fuldt ud acceptabelt at lade enten det direkte eller det indirekte objekt være subjekt: They awarded him a compensation > (1) A compensation was awarded him, (2) He was awarded a compensation. I princippet er der i moderne dansk de samme to muligheder; men de fleste danskere af den ældre generation vil nok sætte spørgsmålstegn ved, om den danske parallel til mulighed (2) er godt dansk. Der kan ikke herske tvivl om, at (2) har bredt sig i de senere år og har ført til formuleringer som: Jeg blev fortalt, at...; Vi blev lovet, at...; Clark blev forevist billeder; Bogen blev ikke ydet retfærdighed.

Den indflydelse, der her er beskrevet, er der meget delte meninger

om blandt danskere. Man støder ofte på læserbreve, der udtrykker den største bekymring for, om dansk dog kan overleve under et sådant bombardement af anglicismer. Men en helt modsat opfattelse er også for nylig blevet fremsat. I en artikel i *Nyt fra Sprognet* (1988/4, december, s. 4-7), 'Nordens folkesprog i fare?' hævder Lars Brink, at "den engelske påvirkning af dansk, svensk og norsk er kvantitativt ringe og kvalitativt overfladisk", og at "engelsk er ved at miste sin fortryllelse for de intellektuelle". Sandheden turde ligge et sted imellem disse yderligtgående synspunkter. Der er tale om en særdeles mærkbar indflydelse fra engelsk (og en del af anglicismerne må anses for overflødige). Dansk er imidlertid ikke i fare; men det er vanskeligt at finde tegn på, at engelsk er ved at miste sin fortryllelse. Tværtimod tyder alt på, at den engelske indflydelse vil fortsætte med uformindsket kraft.

Samenvatting

In het voorafgaande artikel wordt besproken, welke invloed het Engels op het Deens heeft gehad sinds 1945 en welke problemen zich daarbij voordoen. Het aanpassen van de leenwoorden aan het Deens blijkt zowel wat de spelling, de uitspraak als de verbuiging betreft niet steeds op consequente wijze te gebeuren. Na deze inleiding worden de verschillende soorten leenwoorden besproken: directe ontlening, formele omvorming, vertaalde leenwoorden, idioom, betekenisleen-ontleningen, terugvormingen, initiaalwoorden en indirecte ontleningen. In het laatste gedeelte van het artikel worden enkele gevallen besproken van syntactische invloed van het Engels op het Deens.